

A gyeptermesztés és a változó mezőgazdaság

Szemán László

A '90-es évek első felében jelentős változáson megy át a magyar mezőgazdaság. A szövetkezeti és az állami szektort felváltja, illetve ezek csökkenésével különböző méretű és termelési célú magángazdaságok alakulnak ki. Ez természetes a gyepgazdálkodásra és a gyepet hasznosító állattenyésztésre is egyaránt rányomja bélyegét.

At 1993-ig dísziplína kutatás témakörben végzett vizsgálataim szerint a gyepgazdálkodási tevékenység a következőképpen alakult a magángazdaságban. Az 1-2 tehenet tartó falusi gazdák továbbra is a jellemzően elhanyagolt, de mégis használható községi legelőt veszik igénybe. A 10-15 db fejős tehenet tartó kisgazdaságokban már megjelenik a saját vagy bérelt, de egyedül művelt és hasznosított 10-20 ha nagyságú gyep. A középgazdaságnak nevezhető 50-100 db tehénnel rendelkező gazdaságok szintén saját vagy bérelt gyepeken gazdálkodnak. A magángazdaságok között nagy gazdasággal általában a külföldi tőke közreműködésével privatizált gazdaságok volt telepein, rétlegelőin találkoztunk. Itt továbbra is szakszerű nagyüzemi gazdálkodás folyik. A volt mezőgazdasági termelőszövetkezeteknél még hárbeadott telepek is vannak magánkézen, nagyüzemi művelés alatt.

A problémát a most kezdő, kevés állatot tartó, de saját gyepen gazdálkodni szándékozó, ehhez alig értő gazdák jelentik. Itt a modelle, a szaktanácsadás, az állami támogatás egyaránt elengedhetetlen. Az előállított termék - legyen az tej, hús vagy éppen széna - piacképessége dönti el, hogy egy hektáron 1 vagy 2 db marhát tart el.

A privatizáció a gyepművelési ág terület nagyságára is hatással van. Az ország gyepterületeinek nagysága 1992-ben 1.164.000 ha, 1993-ban 1.156.700 ha. A privatizáció után várhatóan tovább csökken a települések körüli és a más mezőgazdasági kultúrával is hasznosítható nagyüzemi gyeppek magánkézbe adásával. Várhatóan nő viszont a szórvány gyeppek kihasználtsági foka, természetesen ha az állattenyésztés ezt igényli. Állattenyésztésünk helyzetét az alábbi táblázat adatai alapján szeretném bemutatni.

1993. december 31-i állomány

Megnevezés	1983-1987	1988-1992	1992	1993	1983-1987	1988-1992

	Évek átlaga 1000 db			Évek átlagának %-ában	

Szmarha	1.793	1.488	1.159	999	55,7	67,1
Juh	2.589	1.942	1.752	1.252	48,4	64,5

Az adatok 1993. december 31-ére vonatkoznak, tehát a lehető legfrissebbek. Az adatok azt mutatják, hogy 1992-höz képest a szarvasmarha állomány 160 ezerrel lett kevesebb és ha a fennmaradó 999 ezret az 1983-87-es évek 1 millió 793 ezer darabos állományához viszonyítjuk, akkor ez több mint 44 %-os csökkenést jelent. És ez nemcsak a szövetkezetek átszervezéséből adódik, hanem a piaci hatásokra is gyorsan reagáló kistermelők körében is nyomon követhető. A tehénállomány 1989-ben 646 ezer volt, 1993-ban pedig csak 450 ezer. Juhállományunk 1 millió 252 ezer, ami 48,4 %-a az 1983-87. évi 2 millió 589 ezernek.

Ilyen előzményekkel, illetve napi háttérrel felmerül a kérdés: Mit vár tőlünk kutatóktól, oktatóktól a tenyésztés? Ha rendeződnek, normalizálódnak a piaci viszonyok, mi várható a gyeptermesztés területén?

Az állattenyésztés hullámvölgyből való kifáhalása után, elsősorban a középgazdaságban a gyephasznosítás javul. Addig, amíg manapság csak a meglévő gyepet tartják karban, - gyommentesítéssel vagy olaszperjés felülettel, - a jövőben érdeklődés várható a termőképességet fokozó módszerek iránt.

Jóslásokba hocsátkozni persze nehéz, de ma már látszanak megisméltetni azok a hibák, amik már korábban is a hozzá nem értésből, az oda nem figyelésből fakadtak.

Fontos probléma a fenntartható mezőgazdaság, vagy másképpen a mezőgazdaság "sustainable"-tása", a környezetvédelem, a természetbarát gazdálkodás.

Most meg tudjuk mondani, hogy milyen állatfajnak a gyepigényét, milyen fajokkal, adott környezeti feltételek mellett, a megkívánt hasznosítási irány érdekében, keverékkel vagy tisztafajú telepítéssel tartjuk jónak kielégíteni. Tervezhető a tápanyagellátás szintje és a termésmennyiség. Saját vizsgálataim is azt mutatják, hogy már egyszerű növényállomány cserével is növelhető a termésmennyisége: 2 t/ha-ról 5-6 t/ha szárazanyagra, a talaj természetes termőképessége alapján. Ez természetesen a változó költségben egy megtakarítást eredményez, ami egyben kevesebb műtrágya felhasználást is jelent az alaptermés megnövekedése miatt.

Az induló gazdaságok gyeptermesztésében nemcsak a gyeplétesítés, hanem a felújítás is szerepet játszik. A termőképes, takarmányozási célokra alkalmas gyepállomány kialakításának módszerei között továbbra is szerepet kap a szelektív gyomirtás. A gyommentesítés érdekében természetesen csak egyszer javasolható az alkalmazása, akkor amikor a gyep intenzifikálása kezdetét veszi. Nem tartom durvább beavatkozásnak mint a gyeptörést. A cél ugyanis a növényállomány faji összetételének, a fajok egymáshoz való arányának megváltoztatása, majd az agrotechnikai fegyelem megőrzésével az egyensúly biztosítása.

Az adott növénytársulás ugyanis hasznosítási szempontból általában a leromlás irányába halad. Ha ebbe a folyamatba beavatkozom, akkor az ökológiai adottságokon kívül az agrotechnika is, mint állomány alakító tényező jelenik meg. Ha a felülvetésre szánt fűfajokat jól választottam meg kialakul a termőhelyre jellemző növénytársulás. Ez évenként azonos szintű tápanyagellátást és hasznosítást jelent.

A termésből elszállított és az általunk visszajuttatott tápanyagnak egyensúlyban kell lennie. Ez biztosítja a fenntarthatóságot és az egyéb növényekben való fajgazdagságot, ugyanakkor a gazdálkodás igényeit is kielégíti.

Az, hogy ennek alapján a gyep továbbra sem lesz a gyomirtószer gyártás szempontjából piacképes, egyértelmű. A megfelelő szerek eddig is a gabonatermesztés számára gyártottak közül - főleg MCPA hatóanyagra alapozva - kerültek ki. A szer dózisa a gyomosodás mértékétől függ. A kialakított

növényállomány faji összetételének arányát csak úgy őrizhetjük meg, ha ráirányítjuk a figyelmet a szakszerű használat fontosságára. Bizonyos technikai műveletek, pl. gyomirtó kaszálás, elhagyásával hosszútávon nem lehet költséget megakartani.

A terület állattartó képességének figyelmen kívül hagyása - ami egyébként tapasztalható - szintén a gyepek termőképességének leromlásához vezet.

A mesterségesen kialakított növénytársítás idővel - a környezeti és agrotechnikai hatásokra - a természetes megközelítő növénytársulássá fog átalakulni. Ezt saját vizsgálataimmal is alá tudom támasztani. Ott, ahol az adott termőhelyen megfelelő számban voltak a hasznos fűvek a leromlott, kellően nem hasznosított természetes gyepekben, az újratelepítés után, az alkalmazott agrotechnika mellett, 4-5 év múlva hasonló vezérműveléssel társulássá kezdett válni, mint az ismét művelésbe vett növénytársulás.

Azokon a területeken viszont, ahol nincsenek értékes fűvek, jó eredményre csak újratelepítés után számíthatunk. Az újratelepítés maga után vonja a talajelőkészítés kérdését. Az hogy a megfelelő magágy kialakításához tárcsázással vagy szántással készítsem elő a talajt, jelentős költség befolyásoló tényező. Az eddigi vizsgálataim azt bizonyítják, hogy a szántást követő telepítés növényállománya hamarabb éri el - különösen aszályos évjáratokban - a teljes termőképességét, mint a tárcsával feketére művelés után. A telepítést követő 4-5 év múlva viszont hasonló agrotechnikai feltételek mellett, nem tapasztalható számottevő eltérés a két talajelőkészítési mód után, azonos fajösszetételi aránnyal telepített gyepek termésmennyisége között.

A műtrágyázás és öntözés kérdéseivel nem kívánok foglalkozni, tekintettel arra, hogy előttem nyilván avatottabb szakértők vitaindító előadásai hangzottak el, de a növényállomány és a takarmány beltartalma értékeiről néhány szót ejtenék.

Az eddigi nagyüzemi gyakorlat számára kidolgozott az úgynevezett célirányos gyeptelepítési elv. Ez főleg a fajösszetételt szabja meg a szarvasmarhatartás céljának függvényében. Ez alapján tejelő állománynak több fajú, köztük pillangósok, míg húsmarháknak kevés, általában 1 fajú telepítést lehet javasolni. A kisgazdaságoknál ez nem mindig járható út. Az ide javasolt keverékek összetétele

függ az agrotechnika tápanyaggazdálkodási szintjétől. Tapasztalataim szerint 100 kg/ha N-hatóanyag már megrikítja vagy kiviszi a pillangósokat a gyepből, ezért telepítésük elhagyása költség megtakarítási tényező lehet az adott gazdaságban. A takarmányértékét viszont befolyásolja, hogy milyen a fű-pillangós arány a gyepben.

Megint saját kísérleteimre hivatkoznék, amit a kollégák általam ismert adatai is alátámasztanak. A műtrágyázás nélkül telepített gyepen a pillangósok aránya 25-30 % körüli szintre állt be. Ez a növényállomány 4-6 t/ha szárazanyag termés mellett, nyersfehérje-tartalomban 1 kg szárazanyagra vetítve (134 g/kg szárazanyag) meghaladta a 150 kg/ha N-műtrágyázásban részesített terület 122 g/kg szárazanyag nyersfehérjetartalmát. Ez hektárra vetített nyersfehérje hozamban természetesen nem több, mint a műtrágyázással a termés 8-10 t/ha szárazanyagra emelkedett, pillangósok nélkül.

Az hogy elsősorban ezekre a problémákra számítok az állattenyésztési piacok fellendülése után, és hogy erre a gyakorlatnak szüksége is lesz, azért van, mert állami beavatkozás nélkül, - akár közvetett, akár közvetlen formában, - nem várható a kistermelők megerősödése. Jelenleg - és várhatóan később is - a hitelek igénybevételéhez pénzügyi terv kell, a pénzügyi tervhez pedig a termésbiztonságot garantáló agrotechnikai, hasznosítási terv. Ez biztosítja majd a gyeptermesztés más növénytermesztési ágazatokhoz hasonló rangját és elismerését.

Szerző: Dr. Szemán László
egyetemi docens, GATE